

Már a múlt sem a régi: Új magyar, újmagyar (?) mitológia

*„Mitikus magyar történelem”
(a Dobogó folyóirat jelmondata)*

*„A múlt század során sokan, sok kultúrában alkottak identitásukról és eredetük-
ről szóló mítoszokat, többnyire azzal a céllal, hogy önnön kultúrájuk dicsőségére és a
nemzet-formáló erők mozgósítására szolgáljon. A finnugor elmélet is ebbe a kategóriába
tartozott, azzal a hatalmas különbséggel, hogy a finnugor identitás és eredet mítosza nem
a magyar kultúra felemelkedését, hanem lealacsonyítását célozta. A németek találták ki
ezeket a mítoszokat a magyarokról, és olyan időszakban erőltették rájuk, amikor a magya-
rok a legsebezhetőbbek voltak.”
(Marác László)*

*„A mű mondanivalójával lényegében egyetértünk. Amivel nem érthetünk egyet, az
a szerző mítoszeremtő szándéka és helyel-közzel nacionalista hangvétele. A történelmi
múlt értelmezését célzó mítoszeremtés tudományos munkában megengedhetetlen, mivel
tudománytalan, jóllehet egyes népeknél (románok, szlovákok) ma is divatos és tudomá-
nyos tekintetben is szalonképesnek mondható.”
(Rédei Károly – Marác könyvéről)*

Elöljáró szó

Új magyar mitológia. A kifejezés hallatán nyilván sokan felkapják a fejüket: létezik ilyen? Ha igen, új magyar vagy „újmagyar”? Folklor vagy politika ez a jelenség? Rekonstrukció vagy konstrukció? Keresztény vagy újpogány? Számtalan ilyen és ehhez hasonló kérdést lehetne feltenni, melyekre a kötet szerzői és szerkesztői keresik a választ. Azt a választ, melyet egyformán tudna használni a történelemtudomány, folklor, vallástudomány, kulturális antropológia, kommunikáció- vagy éppen a politikatudomány felől közelítő kutató. A téma hazai szakirodalma ugyanis a legnagyobb jóindulattal nézve is töredezett. Folkloristáink több évtizede (sőt, immár évszázada) kutatják az egykori, kereszténység előtti magyar „ősvallás” – ha egyáltalán létezett ilyen – nyomait, ám eredményeik elsősorban a múlt s nem a jelen mítoszaira vonatkoztathatók. Valláskutatók a kortárs pogányságot járják körül egyre alaposabban, ám bármennyire is körültekintőek, arra a kérdésre, hogy mivel is állunk szemben, csak részben tudtak választ adni. De hasonló eredménye juthat az a politológus is, aki pusztán a kortárs neonacionalizmusban véli megtalálni a magyarázatot. Ingoványos területre érkezünk, ahol

az ide tévedőket a legkülönbébb impulzusok érhetik. Száguldanak feléjük egyik oldalról a „pogány”, „szélsőjobboldali”, „hungarista”, „áltudományos”, másfelől a „nemzetáruló”, „kommunista”, „hazugság-gyáros”, „idegenbérenc” minősítések, egymásnak feszülnek az indulatok, s lassan-lassan azt veszik észre, hogy már nem tudományos-, közéleti vitába, hanem sokkal inkább háborúba csöppentek, ahol nagyon könnyen belefuthatnak egy-egy verbális- vagy valós pofonba.

Jól tükrözi ezt az érzelmileg túlfűtött helyzetet a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia 2009. szeptember 19-i *Az Egyház élő hitével összhangban* című körlevele.¹ A körlevélben a püspöki testület – tőle szokatlanul határozott apologetikával – utasítja el az ún. ősmagyar szinkretizmust, mint a *nemzeti öntudatra ébredés vadhajtasát*: „Ez a jelenség azért is nagyon veszélyes, mert kereszténynek tűnő vallási nyelvezetet használ és könnyen megtévesztheti még a vallásukat gyakorló hívőket is. Ezek közé tartoznak a Jézusról és Szűz Máriáról szóló tudománytalan állítások. Ilyenek pl. a »Jézus, pártus herceg«-elmélet, vagy a táltosok, a sámánok és a pogány ősmagyar vallás egyéb valós vagy vélt elemeinek újraélesztése. Olykor még a legnemesebb hagyományörző mozgalmakat is felhasználják arra, hogy a pogányságot népszerűsítsék.” A megjelenés után hatalmas felháborodási hullám söpört végig a keresztény és „újpogány” körökön egyaránt. Több, magát kereszténynek valló személy is úgy érezte, a körlevél megsértette őt. (ld. Hubbes, 2012b) Ez legtisztábban a közismert, gyakorló római katolikus szívsebész, Papp Lajos nyílt levelében, és a hozzá fűzött kommentek sokaságában csúcsosodott ki. (Papp, 2009) Mitől, miért lennének pogányok ők? Mitől pogány az a műkedvelő történész, aki példának okáért a kereszténység történetét, vagy a magyar történelem bizonyos fejezeteit értelmezi újra?

Ezek a kérdések foglalkoztatták jelen kötet szerkesztőit is, amikor úgy döntöttek, kilépnek saját diszciplínáik elemzési keretei közül, és multidiszciplináris alapra helyezik a megoldás keresését. Korábbi kutatásokból (Szilágyi és Szilárdi, 2007) és a kötetünkben (Hubbes, 2012; Povedák és Szilárdi, 2014) is bebizonyosodott, hogy az, amit ma újpogánysággént neveznek Magyarországon, valójában egy globális vallási mozgalomként létező kortárs pogányság speciálisan Kelet-Európára jellemző változata. Ez azonban alapvető jellemzőiben különbözik a „nyugati” áramlatoktól, ami miatt indokolt *etno-pogánysággént* való megjelölése és

¹ A körlevél többek között elolvasható a következő linken: <http://uj.katolikus.hu/cikk.php?h=1386>. A nyilatkozat nem légüres térben keletkezett, hanem több, egyházmegyei szinten megfogalmazott püspöki közleményre épített. Ilyenek pl. a kalocsai érsek nyilatkozata a „Böszötrpusztai kápolna építése” kapcsán (<http://magyarkurir.hu/it/node/6597>), illetve Pápai Lajos győri püspök 2003-as nyilatkozata. (<http://maranatha.uw.hu/uj%20pgany.htm>). Letöltés időpontja: 2015. november 30.

elkülönítése.² Legfontosabb tanulságként azonban talán az szolgál, hogy a jelenséget nem lehet, vagy inkább nem érdemes csupán vallástudományi szemszögből értelmezni, hiszen ennél lényegesen összetettebb megnyilvánulásai és gyökerei léteznek. Hátrébb kellett tehát lépni, ahhoz, hogy lehetőség legyen nagyobb látószögben befogni a képet, és az egésze fókuszálni a részletek helyett. Amint ezt a lépést megtettük, láthatóvá vált az a „nemzeti identitás-rekonstrukciós” komplexum, mely a 20. századi magyar történelmi hányattatások, a megcsonkíttatás, az internacionalizmus, a transznacionalizmus után újra akarta építeni, jelentéssel kívánta megtölteni, és nem utolsó sorban reszakralizálni a „mi a magyar?” kérdést. Az 1989 utáni, plurális értelmezési kereteket lehetővé tevő térben természetes módon erre az önmagában is összetett kérdésre számtalan meghatározási kísérlet és válasz született. Ezen alulról jövő önértelmezési áramlatok között fokozatosan erősödött fel egy újnacionalista diskurzus, mely a – témát kiválóan elemző – Feischmidt meghatározásában: „Megidézi az összetartozás okait és módját, a közösnek képzelt múltat és a közösnek tételezett jelent. Értelmét a 21. század elején [...] legfőképpen a közösség és megbecsülés utáni vágy adja meg, amely a magyarságdiskurzusok középpontjába a területvesztést és a kisebbségi közösségeket, illetve a velük kapcsolatos imaginációkat, továbbá a szimbolikus jóvátétel módozatait helyezi.” (Feischmidt és mtsai, 2014. 7.) Ez az újnacionalizmus rendkívül változatos dimenziókkal rendelkezik (többek között hangsúlyos a művészeti, szimbolikus, történeti, mitológiai, zenei, rituális, politikai, szociális, vallási dimenzió). Ezek közül jelen kötet a mitológiai dimenziót veszi vizsgálat alá, azonban ki kell emelnünk, hogy ez a dimenzió számít mind közül a leghangsúlyosabbnak, hiszen ez adja a narratív alapot az összes többi dimenzió számára. Ezekre a modern mítoszokra építenek a szimbolikus- és művészeti dimenzió ábrázolásai, a „hazafias” rockzenekarok dalszövegei, a népszerűvé váló újnacionalista ponyvairódlom termékei, de ugyanígy az etnopogány vallási közösségek hittételei is belőlük erednek.

Ahogy fentebb jeleztük, bár kortárs jelenségről van szó, mégsem lehet csak az „itt és most”-ban vizsgálni. Vissza kell nyúlunk a történelmi-, tudománytörténeti

2 Ezt a fajta kettősséget már felvázolta a nemzetközi és a magyar szakirodalom egyaránt (ld. Aitamurto – Simpson, 2013; magyarul Hubbes, 2014), így most csupán összefoglalóan jegyeznénk meg jellemzőit. Míg a „nyugati” újpogányság alapvetően a 20. század második felében jelentkező spirituális ébredési mozgalomban gyökerezik, mely alapvetően depolitizált, természet- és mágia-központú, liberális, hierarchia- (és kereszténység-) ellenes, erőteljesen feminista jegyeket viselő, inkluzív jelenség, aminek tagjai nyíltan vállalják pogány identitásuk, addig a kelet-közép-európai – különösképpen a magyarországi – párja a spiritizmussal szemben sokkal inkább egy hosszantartó, a történelmi válságok, kataklizmák idején fel- felébredő nemzeti ébredési-, önmeghatározási mozgalomra vezethető vissza (lásd előzményként a turanizmus vallási aspektusait, vagy az 1945 utáni emigrációban működő alternatív őstörténetek munkáit), mely sokkal inkább politikai jellegű, radikálisan jobboldali és konzervatív. A természetközpontúság és a feminizmus ebben csak nyomokban figyelhető meg, mágikus jellege is gyengébb, ám domináns benne az etno-centrizmus, az exkluzivitás, az etnikai felsőbbrendűség tudata. Mindezek mellett hierarchia- (és kereszténység-) ellenes ez is, s ez a trend egy erőteljes szubverzivitásban csúcsosodik ki, mely mindenféle autoritást (egyházat, akadémiát, politikát) megkérdőjelez. Végezetül abból fakadóan, hogy erőteljesen szinkretikus jelenségről beszélünk, mely a kereszténységre is épít, tagjai az esetek jelentős részében nem pogányként határozzák meg magukat. Mindezek alapján indokolt a tágabb „újpogányságon” belül utóbbit „etno-pogányságként” elkülöníteni. (Bakó és Hubbes, 2011; Hubbes, 2012a)

alapokhoz, meg kell határoznunk a jelenség eredőjét, motivációit. E folyamat részeként fogalmazhatjuk meg fő kérdésként, hogy hogyan, és különösképpen miért vált a múlt iránti érdeklődésből, benne a magyar ősvallás-kutatásból bizonyos szubkultúrákban vallási mozgalom? Nem ígérhetjük, hogy vizsgálódásaink jelen állásában választ tudunk nyújtani erre a sarkítónak tűnő kérdésre, és nem is ez a szándékunk; inkább szakmai kihívásként bocsátjuk előre. Ugyan való igaz, hogy (többször) nem maguk az ősvallás nyomait kereső néprajzkutatók, antropológusok, történészek, vagy nyelvészek alapítottak új, „ősmagyar vallásokat”, de munkáik, eredményeik éppúgy megtalálhatók a mai újpogány közösségek hitelveiben, ismerettárában és szertartásrendjében, mint az akadémiai szakfolyóiratok hasábjain. Újkeletű jelenségnek tűnik – minthogy maguk az újpogány mozgalmak sem igen hosszú történetűek. Bár a vallástörténeti, vallástudományi kutatások eredményeinek az újpogány vallásos mozgalmakban való felhasználása nem magyar sajátosság – a rekonstrukciós neopaganizmus ismertetőjegye több európai újraélesztett ősi, ókori vallásrendszernek (*Strmiska*, 2005. 19.) – a jelenség robbanásszerű szétáradása (legalábbis, de nemcsak) a virtuális térben az ezredforduló évtizedekben kissé meglepő, noha megmagyarázható az aktuális kulturális-, politikai folyamatok tükrében. Annymira új jelenségről van szó, hogy sem Voigt Vilmos legfrissebb (2006), a magyar ősvalláskutatásnak szentelt tudománytörténeti munkájában, sem Hoppál Mihály még újabb (2013) előadásában nem említi – akár azért, mert még nem jelentősen észlelhető, akár azért, mert nem tartották jelentősnek. Mindketten szólnak viszont mítoszképződésről modern vonatkozásban is, a mítoszképződés jelenségét pedig megerősítik a Kapitány házaspár kutatásai (2001, 2012) is. És bár valóban nem lehet beszélni valamely újpogány szellemiség erőteljes térnyeréséről a magyar társadalomban, az e téren alig néhány éve elkezdett kutatási megfigyeléseinkre alapozva feltűnő a táltos hit, az ősvallás, az őstörténet, az őskultusz témáinak mind sűrűbb megjelenése a populáris kultúrában (is). Nyomukban egy egységesülő új mitológiai világkép kezd kirajzolódni.

A nemzet önképe a kulturális (vagy kollektív) emlékezet mitikus történeteiből épül fel. Assmann szavaival „a mítosz: megalapozó történetté sűrített múlt” (2004. 78.o.) amely jelentéssel ruházza fel a történelem eseményeit, így a közösség önképének is értelmet ad. A kulturális emlékezet egy nép, egy nemzet kollektív azonosságtudata, amelyet az emlékezésből, képzeletből, elbeszélésekből és mítoszokból megalkotott múlt képvisel (*Hall*, 1990). Az ilyen történeti elbeszélések akkor működnek megfelelően, ha valódi (vagy az objektív történelemtudománnyal szemben valódinak érzékelt – még ha nem is annak szánt) mítoszokként mitomotorikus szerepet töltenek be (*Assmann*, 2004. 75-76, 79-80.). Hoppál Mihály fentebb említett előadásában (2013), Assmann és Siikalát idézve a mítoszokat és a történelmet egyaránt a mitikus tudat szövegeiként tekinti, amelyek a közösség etnikus önazonosságának megerősítését szolgálják.

A bennünket érdeklő mítoszok a nemzet mítoszai, és Lucian Boia román történész többször is kimutatta (1997, 2000, 2012) magának a történettudománynak

is a szoros összefonódását a mítosszal, a mitikus gondolkodással.³ A mítosszal átítatott „hivatalos történetírás” jelenségét így jellemzi: „a történelem a jelen elbeszélése a múltról, egy olyan sokarcú diskurzus, amely szorosan kötődik érzékenységekhez és ideológiákhoz”, az imagináriusnak az „igaz” és „hamis” elvét meghaladó műve, szilárd tények és kitalált történetek kusza szövödménye. (Boia, 2000. 164-165.) Egy sor társadalomteoretikus: Gellner (2004, 2009), Hobsbawm (1983, 1992) vagy Anderson (2006) – különböző megfogalmazásokban – már magát a nemzet fogalmát is mitikus paradigmába utalják, és vallási vonzatú konstrukciónak tekintik, vagy éppen összekapcsolják a kettőt a civil vallás fogalma alatt (Bellah, 1967; Máté-Tóth, 2007; Máté-Tóth és Feleky, 2009). Egy nép történetét sajátosan a szaktudományok: régészet, történettudományok, nyelvtörténet, esetenként a néprajz, vagy újabban a genetikai antropológia vizsgálják, de az általuk kezelt nemzet- és rokonság-konceptióknak, vagy akár történetfelfogásnak metaforikus eredetük miatt (ld. Sándor, 2011) óhatatlanul vannak mitikus konnotációi. Az assmanni kulturális emlékezet, és annak jeles képviselői ezeket a fogalmakat, és a segítségükkel megfogalmazott narratívákat – éppen ezek mitikus konnotációi miatt – illetéktelen határátlépésnek, elbitorlásnak, visszaélésnek és meghamisításnak érez(het)ik, hiszen a tudomány „nem azt a történetet mondja, amit kellene”, azaz, amit a kulturális történettudat igaznak ismer (el). Ugyanakkor, a kulturális emlékezetnek hangot adó, a helyes történelmi, nyelvtörténeti diskurzusok igényével fellépő naiv tudományművelők a maguk során meg éppen a tudományos módszertant igyekeznek a diskurzusuk hitelesítéséül alkalmazni, természetesen, saját szempontrendszerük és prekoncepcióik szűrőjével.

Ezen a téren zajlik jelenleg a paradigmaváltás. A 19-20. században megszilárdult, az akadémiai történelem- és nyelvtudomány által fenntartott, támogatott származástörténeti narratívákat, azaz nemzeti „eredetmítoszokat” egy sokkal töredezettebb, ám változatosabb, gazdagabb – ugyanakkor képzelet- és érzelmedúsabb – ős-mitológia felől érik támadások. Az etno-pogány szellemiség hívei a magyarság eredetét, a történettudományi eszközökkel nehezebben megközelíthető őstörténetét magyarázó történeteket emelik át nemzetkép-erősítő mitológiai síkba, a nemzet újraszentalésére irányuló igyekezettel.

E szemben álló nemzetképek, jelesül a finnugor versus turáni, sumer, szkíta, etruszk stb. történelmi öntudat – amelyek oly módon viszonyulnak egymáshoz, ahogyan Assmann megkülönböztet abszolút és viszonylagos múltat, azaz történelmet és (megalapozó) történetet (2004) – nemcsak tartalmukban, de episztemológiájukban is erőteljesen elkülönülnek egymástól. Míg egyik az objektív, egzakt tudományos módszertant tekinti mérvadónak, a másik szemléletmód a hagyomány(ok)nak, az analógiás logikának és az identitás alapú érzelmi dimenzióknak sokkal nagyobb jelentőséget tulajdonít. Ugyanakkor a magyar közvéleményt egyre inkább megosztó, kényes nemzet eredetének kérdésében mindkét

3 Ezekre az összefüggésekre utalnak úgy Marác (1998), mint a vele vitázó Rédei (1998) műveiből vett mottók is, de érdekes módon, bármennyire is szemben állnak egymással, abban mintha egyet értenének, hogy a történelem mitizálása csakis más nemzeteknél (románok, szlovákok) – és természetesen, az ellenkező ideológiai oldalon – fordulhatna elő.

paradigma (kifejezetten vagy be nem vallottan ugyan) kölcsönöz episztemológiai és különösképpen érvelési módszereket a másik diskurzus eszköztárából. Másrészt, legyen szó akár szigorúan tudományos, akár „romantikus” narratívákról, az eredmény minden esetben a megalapozó történet, a hiteles eredetmítosz.

A magyar társadalmi közélet fentebb leírt ideológiai megosztottsága nem egyedülálló jelenség, a posztszocializmus Kelet-Közép-Európájában még kevésbé. Abban a tekintetben viszont a térség nemzetállamai sorából is kiemelkedik, hogy a világszemléleti-politikai eszmék mentén haladó törésvonal egyik fő oka vagy meghatározó tényezője a nemzet története, különösképpen a régmúlt, a néperedet kérdését firtató őstörténelem.

A nemzeti múlt, mint a közösségi identitás alapja az az elmesélhető történet, ami – sokunk számára – modellszerűen élhetővé teszi a nép jelenét, és értelmet ad a jövőnek is. Ilyen értelemben viszont mítosz – a szó mindenféle jelentésének megfelelően. Ugyanakkor viszont a tudományelvű felvilágosult huszonegyedik század elején gyanakvást keltően cseng a mítosz szó, kiváltképpen, ha olyan megváltozhatatlan dologra vonatkozik, mint a múlt. A megtörtént események (jelenlegi tudásunk szerint) valóban változhatatlanok, de a múlt – amint azt közelmúltbeli és mai tapasztalataink mutatják – mégis változékony. Nem a múlt változik azonban, hanem a róla alkotott tudásunk, vagy olykor még inkább a róla tudott hitünk. Mert lehet ugyan, hogy a (kanonizált) történelmet a győzők írják, de a mindenkor győzőket képviselő mindenkor hatalom által támogatott tudomány illetékességét a múlt hiteles elmondására sokan nem ismerik el. A múlt pedig sokféleképpen elmondható, elmesélhető, leírható – de ha nincs mítoszi mélysége, akkor nem megélhető – így sokak számára nem is elfogadható, identitásképző erő. Ezért áll ott a Dobogó folyóirat fejlécén a mottóban megidézett *Mitikus magyar történelem*.

A magyarság eredetéről az akadémiai szintén a tizenkilencedik század óta (álló)háború⁴ zajlik az elfogadottabb finnugor alapelmélet és a törökös, később turáni-, sumer-, szkíta stb. elméletek képviselői között. A történelmi tudat diskurzusainak egymásnak feszülő vitája látszólag nem a mitologikus paradigmán belül zajlik. Napjainkra ez a szembenállás egyre inkább túllép az akadémiai tudományosság falain és egyre erőteljesebben az akadémiai kutatók versus „akadémián kívüli”, alternatív kutatók közötti konfliktussá válik. Vitának azonban már nem igazán nevezhető, hiszen a szembenálló felek nem azonos nyelvet és csatornát használva elbeszélnek egymás mellett. Eltérő színtereken jelen léve, kvázi egymással folytatott kommunikáció-, közvetlen szakmai-módszertani konfrontáció nélkül hadakoznak az „ellenséggel”. Az egymás mellett elbeszélő diskurzusok mindezek ellenére a nyilvánosság számára elsősorban szakirodalmi színben jelennek meg, legyen szó tankönyvi, tudománynépszerűsítő, avagy bulvársajtó szövegekről, nyomtatásban, avagy a világháló multimédiás közegében. Ezért a résztvevők is, és a bevont nyilvánosság is egyaránt történettudományi problémaként

4 Indokolható a háborús metafora-készlet használata, annál is inkább, mert a szembenállást elmélyítő akadémiai 19. századvégi nyelvtörténeti vita maga is az ugor-török háború néven vonult be a magyar művelődéstörténetbe.

érzékelik és élik meg a magyarság múltára, őstörténetére vonatkozó kérdések vitáját. A nem szakember olvasó vagy hallgató első látásra, hallomásra csak azt érzékeli, hogy az akadémiai történelemtudományos paradigma elbeszélései azaligyekeznek diszkreditálni az alternatív történelemszemlélet képviselőit, hogy azok hiteltelen délibábos mítoszokat gyártanak. Az utóbbiak pedig – bár maguk is igyekeznek több tekintetben tudományos módszertannal erősíteni mondandójukat – éppen a merev tudományosságot vetik szemére a finnugor diskurzusnak, amelyet az szerintük az objektivitás nevében álságos ürügyként használ arra, hogy a mítoszokban rejlő történelmi igazságot idegen érdekek kiszolgálására elkendőzze. Holott, a probléma nem csupán a megközelítés módszertanában rejlik, hanem annál mélyebben: voltaképpen legitimációs kérdés.

A nemzet történelmének különböző felfogásai közötti vita fő tétje nem más, mint magának az adott megközelítésnek a jogosultsága és érvényessége – azaz kizárólagos igazsága a más történelemszemléletekkel szemben. Látszólag a viszály almáját a magyarság finnugor vagy más etnogenezise jelenti, de az ügyet az is bonyolítja, hogy vajon tudomány, avagy hit kérdése az ősi, történelem előtti múltat vizsgálni. Ilyen tekintetben a magyar (ős)történelem ügye két dichotómiát is tartalmaz ugyanarra a kérdésre annak függvényében, hogy milyen paradigma felől igyekszünk megközelíteni. Vajon a magyarság eredete az objektív, empirikus, régészeti-történettudományi, nyelvtörténeti-genetikai antropológiai kutatással (nehezen és soha nem teljesen) megismerhető komplex történelmi valóság vagy pedig egy dicsőséges régmúltról való hagymázás képzelgés, romantikus ábrándozás? Vajon a magyarság eredete a tárgyilagos történettudomány álcája alatt terjesztett elidegenítő, hamis ideológia vagy pedig a *Nemzethez* való hűség szívbeli megvallása? Ez a kettős dichotómia meghaladja a klasszikus assmanni megkülönböztetést (2004) a hideg és forró kulturális emlékezet között: ez már a diskurzusok hegemonia-versengése a történelmi valóság „birtoklásáért”, hogy meghatározzák a „megalapozó történetet” és azon keresztül a „normatív múltat” (Assmann, 2006), következésképp értelemszerűen a nemzet jelenére (és jövődjére) kötelező érvényű normatív értékrendet, erkölcsi tartást. Az igazság birtoklásáért folytatott eme harcban a két fő szemben álló paradigma az egyedüli igaz eredetmítoszért vív egymással: vajon európai, avagy ázsiai nemzet a magyar?

Tüzetesebben megvizsgálva, a vitának még nagyobb a tétje, egy erőteljes érzelmi dimenzió, amit minden egyes alternatív történész fontosnak tart hangsúlyozni: vajon európai – DE alacsony, primitív, jelentéktelen finnugor származású – nép-e a magyar, avagy ázsiai – DE dicső, hősi, magasrendű, civilizált – népekből ered? Ez utóbbi egy világtörténelmi kiválasztottságot és egyetemes küldetéstudatot is von maga után, amit megfigyelhetünk a civil vallásosság egyes változatainál (Hammond, 1976) a legkülönbözőbb népeknél. A kérdésben való állásfoglalás politikai síkon is tükröződhet, és meghatározhatja politikai alakulatok programját, tevékenységét.

Lehetetlen nem észrevenni a mítosznak (a mitikus elbeszélési módnak) mint hitelesítő narratívának a hangsúlyos alkalmazását mindkét diszkurzív paradigmában. Bár a kanonizált finnugor paradigma diskurzusa esetében az akadémiai

történetírás, nyelvészet vagy antropológia szaktudományos nyelvezete folytán és tárgyilagos szaktudományi álláspontjának ismeretében ez nem nyilvánvaló első látásra, mégis, az „alkalmazott”, hivatalos tankönyvi nemzettörténet teli van kvázi-mitikus narratívákkal (ld. *Boia*, 1997, 2000). A alternatív gondolkörök hirdetői – bármilyen különbözőknek is bizonyultak az utóbbi, a kortárs magyar etno-pogány mozgalmakra irányuló kutatások során (*Hubbes*, 2012) – bátrabban és tudatosabban hagyatkoznak a mitikus elbeszélésre, túlhangsúlyozva a megalapozó történet szerepét a jelen és jövő nemzedékei nemzeti öntudatának és erkölcsi tartásának alakításában.

A vita az utóbbi évtizedekben messzire kiáradt a tudományos szakmai körök keretein túlra, és mélyen átítatta a nyilvánosság diskurzusait, érzelmi, pontosabban hazafiassági kérdéssé élesítve a magyar eredet kérdéseit. Ennek téje a nemzeti önkép és öntudat, legmarkánsabb szerepe pedig a nemzeti eredetmítoszokban tud megnyilvánulni. Az eredetmitológia nem egyszerűen vallási vagy történelemismereti kérdés, de mindenekelőtt a magyarság önképéhez köthető, nemzeti önértéki és morális állásfoglalás, amelynek politikai vonatkozásai vannak (vö. *Szilágyi és Szilárdi*, 2007; *Sándor*, 2011). A nemzeti történelem, mint a nacionalizmus legfőbb eszméje eleve vallásos jelenséghez hasonlítható; a nemzeti őstörténelemnek a kortárs újpogány körökben való értelmezését vizsgálva, Szilárdi Réka (2013) a jelenségekört a nemzet szakralizálásaként írta le. Ez az élet minden területére kiterjedő újrashentelésként értelmezendő, a tér reszakralizálásától, új szent helyek alapításától kezdve (*Povedák*, 2011; 2012) a nemzeti múlt vallással való átítatásáig.

A történelmi előzmények ismeretében végül felmerül a kérdés, mennyire új ez a mitológia? Hiszen akár a 19. századi romantikus nacionalizmus szakmailag zsákutcába futó irányzatai között, akár a már említett turanizmusban is megtalálhatók voltak előképei s általánosan megfigyelhető, hogy a kortárs újnacionalista mítoszok előszeretettel nyúlnak vissza hozzájuk. Sőt, mindezen túlmutatva jól látható, hogy még az akadémiai tudományosság reakciói is gyakorlatilag megegyeznek. (ld. *Honti*, 2010, 2012; *Sándor*, 2011, *Romsics*, 2014) Hiszen Schmidt József indogermanistának alább megfogalmazott kritikája – „egy a tudomány mezébe bujtatott társadalmi és politikai mozgalom... [melynél] Büszkébb szárnyalású gondolat-sas aligha kelt ki valaha szerényebb tojásból. [...] Másképpen és más képpel: [...] egy levegőbe épített Felhőkakukvár, amelynek építőmestere a fantázia, palléra a dilettantizmus, anyaga halvaszületett gondolatok, megbizonyíthatatlan és megbizonyíthatatlan föltevések, mondák és mesék, amelyek sokkal messzebb esnek a valóságtól és az igazságtól, mint Makó Jeruzsálemtől.” (*Schmidt*, 1925. 134.) vagy Zsirai Miklós „őstörténeti csodabogara” (1943) egyformán vonatkozhatna akár a kortárs alternatív történelemkutatók, akár száz évvel korábbi elődeik munkásságára is. Mindezek ellenére sem mondhatjuk azt, hogy „nincs új a nap alatt” s az újnacionalizmus mitológiai dimenziója csupán megismételné a korábbi mintázatokat. Tehetjük ezt annak tudatában, hogy napjainkra azért a 20. század eleji irányzatok továbbélése mellé megjelent több, ezektől független irányzat.

Kortárs ősmítoszok – főbb típusok

Az új magyar mitológia (és következésképpen, az etno-pogány szellemiség) egyik központi kérdése különös módon – vagy talán természetesen – az eredet kérdése. A kanonizált uráli, finnugor tétellel szemben, a magyarok óázsiái nép(ek) től és/vagy a suméroktól, hunoktól, szkítáktól, pártusoktól, szabiroktól, keltáktól, etruszoktól (*Baráth*, 2002; *Badiny Jós*, 1982; *Bobula*, 1961; *Götz*, 1990; *Kiszely*, 2001; *Mesterházy*, 2002; *Padányi*, 1989; *Pap*, 1999) vagy – más, újabb elméletek szerint – ősi elő-európai (kárpát-dunai) populációktól (*Cser és Darai*, 2005, 2007; *Friedrich és Szakács*, 2007) erednek. De még különösebb a misztikus, földönkívüli civilizációtól, elveszett földrésről való származás hite, amit az *Arvisura* (*Paál*, [1972] 1998) és a belőle eredő néhány követő csoport hirdet. (*Sándor*, 2011. 55-58.)

Fontos szerepe van a nyelvnek önmagában is: magyar nyelv őrzi az (emberi) ősnelv legrégibb alakját a maga eredeti tökéletességében (*Kiss*, 1999, 2004; *Varga Cs.*, 2001; 2002; 2003, 2004, 2005; *Végvári*, 2000; *Czakó*, 2009, 2011). Ennek a nyelvnek a jellegzetes tiszta logikája alapján, a magyar rovásírás volt a legelső írásforma, amelyből az összes többi ábécé később kialakult (*Varga G.*, 1999; *Varga Cs.*, 2001; *Ruzsinszky*, 2000) – következésképpen a magyar nép a közvetlen leszármazottja a történelem előtti ősműveltségnek, míg a többi népek belőle ágaztak és korszakosultak el (*Vámos-Tóth*, é.n.; *Vámos-Tóth és Paposi-Jobb*, 2005).

Ugyancsak a magyarok az igaz vallás letéteményesei, őrizői, kétszeresen is: Egyrészt ők azok, akiktől ered az igazi (pártus) „kereszténység előtti kereszténység”. (*Bobula*, 1961, *Badiny Jós*, 1976, 1998; *Zajti*, 1999) Annak dacára, hogy erővel „kereszténységre térítették”, a magyarságnak mégis sikerült megőriznie hitét, és fenntartania a szakrális életrendet a Kárpát-medencében az elmúlt ezredév során – a néphagyományokban átmentett csillagismeretnek köszönhetően. (*Pap*, 1999; 2000; *Szántai*, 2005, 2010a, 2010b) Másrészt, ugyancsak az igaz tudás fennmaradását köszönhetjük a néphagyománynak az eredeti sámáni ősvallás (vö. *Arvisura: Paál*, [1972] 1998) vagy a táltoshit rejtve-megőrzése révén, amely utóbbit különösképpen a Yotengrit tanaiból (*Máté*, 2004-2007) lehet megismerni.

Az első királya, Szent István által Mária Szűzanyának, a Boldogasszonynak (az ősi pogány magyar Babba istennő új arcának) (*Falvay*, 2001; *Molnár*, 2001) felajánlott Magyarország örökös szent küldetése az, hogy a Fény és az Igazság őrizője legyen, a Szent Korona misztikus programja révén. (*Pap*, 1997; 1999) Ezen fölül, szellemi hídként kell összekötnie Napkeletet a Nyugattal, mindeközben pedig megvédenie az egyetemesen központi jelentőségű Kárpát-térseget úgy a keleti népek betöréseitől, mint a nyugati imperialista hatalmak agresszív terjeszkedésétől. (*Balogh*, é.n.) Ezeknek a történelmi mítoszoknak számtalan (néha akár egymást is kizáró) változatuk van.

Nemcsak a kimondottan hitbéli vonatkozásokban vallásos jellegűek, mint amilyen a pártus Jézus meg a Szent Korona tana, az Anyahita – Boldogasszony – Babba-Mária kultuszok (*Falvay*, 2001; *Molnár*, 2001), a táltos-hiedelmek, hanem

a mitikus történelem, az idealizált ősök kultusza is erős vallásos színezetet kap, gyakran a fundamentalizmusig fokozott meggyőződéssel. Hasonlóképpen, a táj, a földrajzi környezet is szakralizálódik egyes narratívákban; másrészt több helyszín (Bösztörpuszta, tápiószentmártoni Attila-domb, Széphavas) rituális zárandoklatok, kiemelten vallási kultuszok központjává válik, mint Dobogókő a Pilis-szívcsakra tana (Aradi, [2013]; Pap, 1990) esetében, vagy maga a Kárpát-mendence szentesül mint bölcső és élettér (Friedrich és Szakács, 2007; Géczy é.n.; Cser és Darai, 2005, 2007), több mítoszban is. Sajátosan erdélyi, székelyföldi vonatkozásokban, a szent földrajz kutatói számára egyes domborzati formák egy titokzatos ősműveltség (a pallag-kultúra) emlékeivé, egy misztikus őskultusz jeleivé válnak (Czimbalmas, 2010; Balla, 2010), vagy pedig a nagy hagyományú keresztény kegyhelyek telítődnek (újra) pogány és paravallási konnotációkkal, mint azt Csíksomlyó esetében is lehet tapasztalni.

A csíksomlyói Boldogasszony – Babba/Szűz Mária esetében is az ősmagyar hagyomány és a keresztény elemek elsősorban a hit kategóriájába sorolhatók, azonban szorosan kapcsolódnak történelmi mozzanatokhoz és nemzeti hőstettekhez. Nem tudjuk, hogy mikor történt az első csoda és miből állt ez, viszont már 1567-ben is a hargitai csatába indulásuk előtt a csapatok a somlyói Szűzanyához fohászkodtak, és ide tértek vissza, hogy megköszönjék a győzelem közbenjárásáért. A 17-18. században több csodás jelenség és esemény is történt, melyeket feljegyeztek és részben dokumentáltak is (P. Márk József OFM, 2014). A csodatévő Szűzanya rátevéődik, de egyben fel is eleveníti a népi hagyományban mindig is ismert Babba alakját (Daczó, 2001, 2010) és a kettő egybefonódva jelenik meg a Székelyföldön fellelhető újpogány irányzatokban.

***

Kötetünkben ezt a rendkívül összetett új mitológiát vesszük elemzés alá. Munkánk azonban már terjedelmi okoknál fogva sem lehet teljes. Egy kötetben nem térhetünk ki minden irányzatra és változatra. Amit elérhetünk, és elérni kívánunk, egy olyan tematikus kötet létrehozása, mely lerakja a későbbi kutatások módszertani, tematikai alapjait.

A kötetben szereplő tanulmányok a 2015 márciusában Sepsiszentgyörgyön szervezett „Új magyar mitológia” konferencia⁵ válogatott előadásai és utólagos hozzászólásai. Összeállításunkban igyekeztünk teret adni az elméleti, módszertani munkáknak éppúgy, mint a jelenségek kör különböző aspektusait elemző esettanulmányoknak, a kötet felépítése pedig tükrözi ezt az elvet.

Az első részben elméleti és módszertani munkák szerepelnek: így Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor alapos módszertant kínál a modern mítoszok

5 A magyar alternatív történettudat diskurzusai vizsgálatának szentelt, *Új magyar mitológia: a szakralizált őstörténet médiareprezentációi és rítusai* címmel meghirdetett II. Szemeisztosz Műhelykonferenciát a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Csíkszeredai Karának Társadalomtudományi Tanszékén működő Szemeisztosz Webszemiotikai és Online Kommunikációs Kutatócsoportja szervezte 2015. március 6-án és 7-én, Sepsiszentgyörgyön, a MAGMA Kortárs Művészeti Kiállítótérben, a Székely Nemzeti Múzeum partnerintézményi támogatásával.

azonosításához, szemiotikai, hermeneutikai, interdiszciplináris elemzéséhez, jól használható definíciókkal, terminológiával; Voigt Vilmos tanulmánya ugyancsak szemiotikai módszert ajánl, Greimas logikai-szemantikai négyyszögét, amelyet eredményesen lehet mitikus paradigmák azonosításában is alkalmazni. Hoppál Mihály cikkében a mitológia mai szükségességének és továbbélésének elméleti-elvi kérdését tudománytörténeti áttekintés kíséri.

A második tematikus egység a magyar történelem átértelmezéseit, újraértelmezéseit tekinti át. Szabados György a magyar történelem két alapító vezéralakja, Álmos, és fia Árpád mítoszi és történettudományi képét vizsgálja a krónikák tükrében. Povedák István tanulmánya arra reflektál, hogy miként változott a legutóbbi évtizedekben Szent István képe a magyar művelődéstörténetben és különösen a populáris kultúra közegében, próbálja megtalálni a jelenség motivációs forrásait, valamint vizsgálat alá vesz egy új keletű történetet: a turáni átok mítoszat. Szeverényi Sándor a finnugor paradigmához köthető mítoszok és ellenmítoszok kialakulásának körülményeit elemzi tanulmányában. A magyar őstörténelem mítoszait Windhager Ákos írása tekinti át, többféle osztályozásukat is javasolva, valamint megvizsgálja, hogy miként kapcsolódnak ezek a mítoszok a legutóbbi idők szépirodalmi és populáris irodalmi világával. Tamás Dénes nem az idő, hanem a tér, a táj szempontjából közelíti meg a mítoszképződés, mítoszalkotás folyamatát: elemzésében rávilágít, hogy a népszerű Hazajárók dokumentumfilm-sorozat miként mitizálja és zárja be egy nosztalgikus magyar képvilágba a Kárpát-medence tájait.

A harmadik rész tanulmányai a mítoszok megéledését írják le a közösségi rítusok révén. Balázs Lajos az ázsiai kulturális hagyományokban is gyökerező, a magyar népi vallásosságban még élő együttevés mágikus hiedelméből kiindulva jut el a 21. században nemzeti ünneppé emelt „magyarok kenyerének” mágikus, mitikus hatásáig. Csáji László Koppány egy vallásiként is jellemezhető alternatív közösség ritualizált alkalmainak és diskurzusainak elemzésével vizsgálja azt, hogy miként mitizálódnak a magyar múlt tudományos és pszeudo-tudományos narratívái a csoport online és offline kommunikációjában és hagyománykonstrukcióiban. Csörsz Édua a Kurultajt mutatja be, mely a Magyar Turán Alapítvány rendezésében rituális színteret nyújt a magyarság keleti vándorlása és a honfoglalás, a hun és magyar ősök és mai sztyeppei rokonnépek mítoszai megélésére a bugaci puszta szívében; a rendezvény elemzésével a nemzeti kultúra reprezentációs olvasati módját kínálja. Illés Anna tanulmánya az újtáltosság jelenségét a neosámánizmus nemzetközi mozgalmának az értelmezési keretében vizsgálja, különös tekintettel arra, hogy miként konstruálódik meg az újtáltosság követőinek világnézete, identitástudata az általuk vallott mitikus narratívák alapján.

Az utolsó részben az új magyar mitológia székelőföldi változatainak kutatói foglalják össze a vizsgálataik eredményeit egy-egy tanulmányban. Hubbes László cikke ismerteti magát a kutatást, és az átértelmezett őstörténet, az újraélesztett hithagyományok, az újateremtett vallási jelképek, az átértékelődő magyarságtudat új mitológiájának sajátos székelységi narratíváit vizsgálja, olyan jelképek tükrében, amelyek részben a népi vallásosságból, részben a nemzeti romantika

hagyományaiból az utóbbi időben kezdtek (újra) szakrális jelentéstartalmakat nyerni. Fejes Ildikó tanulmányában arra hívja föl a figyelmet, hogy a székely nemzeti identitásépítés jelenben intenzíven zajló folyamatában a székelységre vonatkozó eltérő elméletek versengenek egymással, akár a politikai szféra bevonásával is. Mihály Vilma írása pedig a kortárs új magyar mitikus narratívák székelyföldi változatain belül a feminin vonatkozásokat, a nőiség képeinek és szimbólumainak irodalomban és gyakorlatban való megjelenési formáit térképezte fel és értelmezte, különös tekintettel a Babba Mária népi vallásosságban gyökerező, a csíksomyloi Boldogasszony-kultusz hagyományaiból kiinduló mítoszváltozatokra.

Kötetünk természetesen nem teljes, ahogy a folyton konstruálódó új magyar mitológia sem lehet teljes. Léteznek kereknek, egésznek tűnő változatai, melyek azonban idővel éppúgy a feledés homályába merülhetnek, mint a korábbi magyar mitológia egyes elemei. Célunk nem is az volt, hogy egy lezárt, minden szempontból feltárt és elemzett új magyar mitológia leírását adjuk, hanem sokkal inkább az első lépések megtétele, mely talán alkalmas lehet az egymással szembenálló olvasatok közötti manőverezésre, azok megértésére, netán még az áthidalhatatlannak tűnő szakadékok feltöltésére is. A munka csak most kezdődik igazán...

*Sepsiszentgyörgy – Csíkszereda – Szeged,
2015. Enyészet/Disznótor/Szent András hava/november 29-én.*

Irodalom és forrásjegyzék

- Aitamurto, Kaarina és Simpson, Scott (2013, szerk.): *Modern Pagan and Native Faith Movements in Central and Eastern Europe – Anthology*. Acumen, Durham.
- Anderson, Benedict (2006): *Elképzelt közösségek. Gondolatok a nacionalizmus eredetéről és elterjedéséről*. L'Harmattan, Budapest.
- Aradi Lajos (2013): A Pilis titkai, avagy mi is az a Pilis-rejtély? előadássorozat. A *Pilis-rejtély*. Letöltés ideje: 2014.01.24. Webcím: <http://apilis.fw.hu>
- Assmann, Jan (2004): *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. Atlantisz, Budapest.
- Assmann, Jan (2006): *Religion and cultural memory*. Stanford University Press, Stanford CA.
- Bakó Rozália Klára és Hubbes László Attila (2011): Religious Minorities' Web Rhetoric: Romanian and Hungarian Ethno-Pagan Organizations. *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, 10. 30. sz. 127-158.
- Badiny Jós Ferenc (1982): *Nyelvtudomány és őstörténet*. Szerzői magánkiadás, Buenos Aires.
- Badiny Jós Ferenc (1998): *Jézus király – A pártus herceg. Ősi Örökségünk Alapítvány*, Budapest.
- Badiny Jós Ferenc (1976/2006): *Ballada*. Magyar Ház, Budapest.

- Balla Ede Zsolt (2010): *Szent földünk rajza*. Szerzői kiadás. h.n. (Székelyudvarhely).
- Balogh S. (é.n.): *A Szent Korona, Koronázás és a magyar küldetés*. Letöltés ideje: 2010.10.06. Webcím: http://www.magtudin.org/Szent_korona%201.htm
- Baráth Tibor (2002): *A magyar népek őstörténete*. Egyesített kiadás. Püski, Budapest.
- Bellah, Robert N. (1967): "Civil Religion in America." *Daedalus*, 96: 1-21
- Bobula Ida (1961): *A sumér–magyar rokonság kérdése*. Editorial Transsylvania, Buenos Aires.
- Boia, Lucian (1999): *Történelem és mítosz a román köztudatban*. ford. András János, Kriterion, Bukarest-Kolozsvár. (eredeti: *Istorie și mit în conștiința românească*, Humanitas, București 1997)
- Boia, Lucian (2000): *Pentru o istorie a imaginarului*. transl. Tatiana Mochi, Humanitas, București. (eredeti: *Pour une histoire de l'imaginaire*, Les Belles Lettres, Paris, 1998)
- Boia, Lucian (2012): *De ce este Romania altfel?* Humanitas, București.
- Cser Ferenc és Darai Lajos (2005): *Magyar folytonosság a Kárpát-medencében*. Fríg Kiadó, h.n. [Pilisszentiván]
- Cser Ferenc és Darai Lajos (2007): *Az újkőkori forradalom népe*. Fríg Kiadó, h.n. [Pilisszentiván]
- Czakó Gábor (2009): *Beavatás a magyar észjárásba*. Cz. Simon Bt., Budapest.
- Czakó Gábor (2011): *Eredeti magyar nyelvtan*. Cz. Simon Bt., Budapest.
- Czimbalmas Tivadar (2010): *Az őshaza*. film, Letöltés ideje: 2015-11-29. Webcím: <https://www.youtube.com/playlist?list=PLFCAD2E30057D0F4F>
- Daczó Árpád (P. Lukács O.F.M) (2001): *Csíksomlyó titka. Mária-tisztelet a néphagyományban*. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda.
- Daczó Árpád (P. Lukács O.F.M) (2010): *Csíksomlyó ragyogása*. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda.
- Falvai Károly (2001): *Boldogasszony. A női szerep a magyar hitvilág tükrében*. Tertia, Budapest.
- Feischmidt Margit és mtsai. (2014, szerk.): *Nemzet a mindennapokban. Az újnacionalizmus populáris kultúrája*. L'Harmattan – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Budapest.
- Friedrich Klára és Szakács Gábor (2007): *A Tászkok-tetőtől a bosnyák piramisokig*. Regiszter Kiadó, Budapest.
- Gellner, Ernest (2004): *A nacionalizmus kialakulása: a nemzet és az osztály mítoszai*, In: Kántor Zoltán (szerk): *Nacionalizmuselméletek*. Rejtjel, Budapest.
- Gellner, Ernest (2009): *A nemzetek és a nacionalizmus*. Napvilág Kiadó, Budapest.
- Götz László (1990): *Keleten két a nap*. Népszava, Budapest.
- Hall, Stuart (1990): *Cultural Identity and Diaspora*. In: Rutherford J. (szerk.): *Identity: Community, Culture and Difference*. Lawrence and Wishart Ltd., London. 222-237.
- Hammond, Phillip E. (1980): *The Conditions for Civil Religion. A Comparison of the United States and Mexico*. In: Bellah, Robert Neely és Hammond, Phillip E. (szerk.) *Varieties of civil religion*. Harper & Row, San Francisco. 40-85.

- Hermann Gusztáv Mihály (2004): Székely történeti kistükör 1848-ig. *LIMES* 2004.1-2 sz., online elérhető változat: *Transindex – Adatbank*. Letöltés ideje: 2015.11.28. Webcím: <http://adatbank.transindex.ro/cedula.php?kod=60>
- Hobsbawm, Eric J. (1983): Introduction: Inventing Traditions, In: Hobsbawm, Eric J. & Ranger, Terence O. (szerk.): *The Invention of Tradition*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Hobsbawm, Eric J. (1992): Ethnicity and Nationalism in Europe Today. In: *Anthropology Today*, 8./ 1. sz.
- Honti László (2010, szerk.): *A nyelvrokonságról. Az török, sumer és egyéb áfium ellen való orvosság*. Tinta Kiadó, Budapest.
- Honti László (2012): *Anyanyelvünk atyafiságáról és a nyelvrokonság ismérveiről. Tények és vágyak*. Tinta Kiadó, Budapest.
- Hoppál Mihály (2013): A magyar ősvalláskutatás (új) útjai. In: *Magyar Őstörténet – Tudomány és hagyományörzés*. MTA BTK Történettudományi Intézet, Budapest, 231-238.
- Hubbes László Attila (2012a): Lázadó ősök – pogány fiatalok? Magyar újpogány közösségek kommunikációs rítusai a világhálón. In: Hubbes L. A. (szerk.): *Etno-pogányok. Retorikai fogások a hálón innen és túl: etno-pogány rítusok és mítoszok*. Erdélyi Múzeum Egyesület (EME), Kolozsvár. 95-114.
- Hubbes, László Attila (2012b): Ritual Deliberations around Mythic Narratives in Online Ethno-Pagan Communities. In: Bakó, R. K. és mtsai (szerk.): *Argumentor III. Proceedings of the third international conference on Argumentation and Rhetoric*. Partium Press, Oradea – Debrecen University Press, Debrecen. 259-294.
- Hubbes, László Attila (2013): Romanian Ethno-Paganism: Discourses of Nationalistic Religion in Virtual Space. In: Aitamurto, Kaarina és Simpson, Scott (szerk.): *Modern Pagan and Native Faith Movements in Central and Eastern Europe – Anthology*. Acumen, Durham. 213-229.
- Hubbes László Attila (2012, szerk.): *Retorikai fogások a hálón innen és túl: etno-pogány rítusok és mítoszok*. Erdélyi Múzeum Egyesület (EME), Kolozsvár.
- Hubbes László Attila (2014): Új magyar mitológia, In: Povedák István, Szilárdi Réka (szerk.): *Sámán sámán hátán. A kortárs pogányság multidiszciplináris elemzése*. SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Szeged, 34–54.
- Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor (2001): Modern mitológiák. In: *Kultúra és Közösség*, V. évf. 2000. 4. sz., VI. évf. 2001. 1. sz. 127–145.
- Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor (2012): A modern mitológiák elemzésének kérdései. *Replika*, 80, 3. sz. 9–27.
- Kiss Dénes (1999): *Bábel előtt. Isten nyelve, avagy képességünk a magyar nyelvre*. Miskolci Bölcsész Egyesület, Miskolc.
- Kiss Dénes (2004): *Bábel után. Esszék, tanulmányok a magyar nyelvről*. Püski, Budapest.
- Kiszely István (2001): *A magyar nép őstörténete*. Magyar Ház Kiadó, Budapest.
- Magyar Katolikus Püspöki Konferencia „Az Egyház élő hitével összhangban” című körlevele, (2009), Letöltés ideje: 2015.11.28. Webcím: <http://uj.katolikus.hu/cikk.php?h=1386>

- Marác László (1998): A finnugor-elmélet tarthatatlansága nyelvészeti szempontból. *Turán*. (XXVIII.) Új I. évfolyam 5. szám, 11-29.
- P. Márk József OFM (2014): *Csiksomlyói mozaik*. Erdélyi Ferences Rendtartomány, Csíksomlyó.
- Máté Imre (2004-2007): *Yotengrit I-IV*. Püski Kiadó, Budapest.
- Máté-Tóth András (2007): Szent nemzet. A nacionalizmus mint civil vallás Kelet-KözépEurópában. In: Hegedűs Rita és Révay Edit (szerk.) *Úton. Tanulmányok Tomka Miklós tiszteletére*. SZTE Vallástudományi Tanszék, Szeged. 153-168.
- Máté-Tóth, András és Feleky, Gábor Attila (2009): Civil Religion in Central and Eastern Europe: An Application of an American Model. *Americana. E-Journal of American Studies in Hungary*. 5. 1. sz. Letöltés ideje: 2013.05.06. Webcím: <http://americana-ejournal.hu/vol5no1-/mate-toth-feleky>
- Mesterházy Zsolt (2002): *Magyar ókor I-II*. Magyar Ház, Budapest.
- Molnár V. József (2001): *Hétboldogasszony*. Főnix Könyvek, Debrecen.
- Paál Zoltán (1972/1998): *Arvisura – Igazszólás. Palócok Regevilága. I-II*. Püski Kiadó, Budapest.
- Padányi Viktor (1989): *Dentu-Magyararia*. Turul Kiadó, Veszprém.
- Pap Gábor (1990): A Pilis-szindróma. *Országépítő*. 2. sz. 2-9.
- Pap Gábor (1997): *Angyali korona, szent csillag. Beszélgetések a magyar Szent Koronáról*. Jászsági Művésztelep-Tőtevény, Jászberény.
- Pap Gábor (1999): *Hazatalálás*. Püski Kiadó, Budapest.
- Pap Gábor (2000): *Nefejejts. Emlékezetre méltó dolgok népmeséinkről, csillagainkról, sorsunkról*. Örökség Könyvműhely, Érd.
- Papp Lajos (2009): nyílt válaszelevele a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia „Az Egyház élő hitével összhangban” című körlevelére, *Szeretetben Testvérem* honlap, 2009. október 4. Letöltés ideje: 2015.11.28. Webcím: <http://szeretetbentestverem.ewk.hu/ujpoganysag/>
- Povedák István (2011): Transformations after the Collapse of Socialism. Sacred Spaces in Post-Soviet Hungary. In: Bedinsky, W., Mazur-Hanaj, R. (szerk.): *The Tree, the Well and the Stone. Sacred Places in Cultural Space of Central-Eastern Europe*. In Crudo, Warsaw, 97-107.
- Povedák István (2012): Transforming Sacred Places. In: Köiva M. (szerk.): *The Ritual Year 6. The Inner and the Outer*. Estonian Literary Museum, Tartu, 27-42.
- Povedák István (2014): Láthatatlan határok. A keresztény-újpogány szinkretizmus. In: Povedák István, Szilárdi Réka (szerk.): *Sámán sámán hátán. A kortárs pogányság multidiszciplináris elemzése*. SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Szeged, 55-78.
- Rédei Károly (1998): *Őstörténetünk kérdései. A nyelvészeti dilettantizmus kritikája*. Balassi, Budapest.
- Romsics Ignác (2014): A magyarok őstörténetéről. Bizonyosságok, hipotézisek, hiedelmek. *Magyar Tudomány* május. Internetcím: <http://www.matud.iif.hu/2014/05/01.htm>. (Letöltés: 2014. szeptember 15-én.)
- Ruzsinszky László (2000): *A ragozó ősnyelv írásának világtörténete*. Szerzői magánkiadás, Komló.

- Sándor Klára (2011): *Nyelvrokonság és hunhagyomány*. Typotex, Budapest.
- Schmidt József (1925): Túránizmus. *Nyugat* (18) 137-200.
- Strmiska, Michael F. (2005, szerk.): *Modern Paganism in World Cultures. Comparative Perspectives*. ABC-CLIO, Santa Barbara, CA.
- Szántai Lajos (2005): Gesta Hungarorum I-II. Nyilvános előadások. Kecskemét 05.09.-03.10. Youtube. Letöltés ideje: 2013.10.14. Webcím: <http://www.youtube.com/watch?v=IdXe7LhEGSE> I:01:13–25.
- Szántai Lajos (2010a): Szent Korona misztériumának, és tanának időszerű kérdései. Nyilvános előadás. *Szent Korona Őrzőinek Szövetsége hivatalos honlapja*. Letöltés ideje: 2014.01.24. Webcím: <http://szkosz.com/node/321>.
- Szántai Lajos (2010b): A Magyar Szent Korona szimbológiai megközelítése. *Dobogó* honlap. Letöltés ideje: 2014.01.24. Webcím: <http://dobogommt.hu/irasok?aid=72>.
- Szilágyi Tamás és Szilárdi Réka (2007): *Istenek ébredése. Az újpogányság vallástudományi vizsgálata*. JATE Press, Szeged.
- Szilárdi Réka (2013): *Magyarországi újpogány vallások nemzeti identitáskonstrukciójának narratív mintázatai*. Doktori értekezés, k.n. Pécsi Tudományegyetem. Letöltés ideje: 2013.10.21. Webcím: http://pszichologia.pte.hu/files/tiny_mce/doktori/Szil%C3%A1rdi%20R%C3%A9ka-D-2013.pdf
- Szilárdi Réka (2014): A magyar kortárs narratívumok nemzeti identitáskonstrukciói. in Povedák, István, Szilárdi Réka (szerk.) *Sámán sámán hátán. A kortárs pogányság multidiszciplináris elemzése*. SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Szeged, 11-24.
- Vámos-Tóth Bátor (é.n.): *A név-szerkezetek világfüzére – minden út tamanába vezet*. Letöltés ideje: 2010. 10. 06. Webcím: <http://sgforum.hu/listazas.php3id=1078212785&order=reverse&index=2&azonosito=magyarazonos>
- Vámos-Tóth Bátor és Paposi-Jobb Andor (2005): *Tamana világnévtár*. Magyarorszá-gért, Édes Hazánkért Kiadó, h.n.
- Varga Csaba (2001): *JEL JEL JEL – az ABC 30.000 éves története*. Frig Kiadó, h.n. [Pilisszentiván]
- Varga Csaba (2002): *Az ősi írás könyve*. Frig Kiadó. h.n. [Pilisszentiván]
- Varga Csaba (2003): *A kőkor élő nyelve*. Frig Kiadó. h.n. [Pilisszentiván]
- Varga Csaba (2004): *HAR – avagy Európa 45. 000 éves szellemi és nyelvi öröksége. I-II*. Frig Kiadó. h.n. [Pilisszentiván]
- Varga Csaba (2005): *A Magyar szókincs titka*. Frig Kiadó, h.n. [Pilisszentiván]
- Varga Géza (1999): *A székely rovásírás eredete. Írástörténeti tanulmányok*. Írástörténe-ti Kutatóintézet, Budapest.
- Végvári József (2000): *„Én is szakisztnék” – Írások nyelvről és szerves műveltségről*. Főnix Könyvek, Debrecen.
- Voigt Vilmos (2006): *A vallás megnyilvánulásai. Bevezetés a vallástudományba*. Timp kiadó, Budapest.
- Zajti Ferenc (1999): *Zsidó volt-e Krisztus? Gede testvérek kiad., h.n.,*

Zsirai Miklós (1943): Őstörténeti „csodabogarak”. In: Ligeti Lajos, (szerk.) *A magyarság őstörténete*. Magyarságtudományi Intézet – Franklin Társulat – Akadémiai Kiadó, Budapest, 11–26.

Nap-Hold-kereszt sámánkopja a Madarasi Hargitán